

Hator, hator, hator – rola mitu w procesie wychowawczym na przykładzie serialu *Siedem życzeń*

PATRYCJA BABICKA

Dramaturżka i dramatopisarka. Absolwentka Polonistyki i Teatrolologii na Uniwersytecie Jagiellońskim; Laboratorium Dramatu Tadeusza Słobodzianka; Public Relations w Wyższej Szkole Europejskiej; Kryminalistyki i Kryminologii na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie oraz Zarządzania Oświatą. Współautorka (razem z Magdaleną Zarębską-Węgrzyn) dwóch dramatów o Wandzie Rutkiewicz: *Pod stopami niebo i nad głową niebo*, reż. Józef Opalski (Teatr Polskiego Radia) oraz *Ostatnie 300 metrów. Historia inspirowana życiem Wandy Rutkiewicz*, reż. Bartosz Kulas (nagrodzonej w Konkursie Inicjatyw Teatralnych „Giełda Teatralna” 2017). W sezonie 21/22 rezydentka Talents Lab w Luksemburgu.

Słowa kluczowe / Key words

Siedem życzeń, Joseph Cambell, mit, mitologia, podróż bohatera, Rademenes, serial dla młodzieży, myth, mythology, education in culture, hero's journey, series for teenagers, Seven Wishes

DOI

10.56351/PLEOGRAF.2022.4.10

Streszczenie

Artykuł podejmuje analizę *Siedmiu życzeń* jako serialu wiele czerpiącego z tradycji mitu. Jest to opowieść o nastolatku, Darku Tarkowskim, który staje się opiekunem magicznego kota, Rademenesa. Bohater współczesnej baśni ma do odbycia swoją przygodę, dzięki której możliwe jest przekroczenie magicznej bramy wyższego poznania. Konstrukcja postaci, zestawiona z teorią podróży bohatera Josepha Campbella, pozwala widzieć w Darku przykład chłopca, pokonującego trudności i przechodzącego inicjację w dojrzałość. Obok mitologii dosłownie przytaczanej w serialu, widz zostaje wciągnięty w wielowymiarowe struktury mityczne, dzięki czemu głębiej ich doświadcza. Analiza serialu dotyczy również zagadnienia oddziaływania mediów na młodych odbiorców.

Hator, hator, hator* – rola mitu w procesie wychowawczym na przykładzie serialu *Siedem życzeń

PATRYCJA BABICKA

Summary

The article undertakes the analysis of the Seven Wishes as a series that draws a lot from the myth tradition. It is a tale about a teenager, Darek Tarkowski, who becomes an owner of a magical cat Rademenes. Main character of this fairy tale has an adventure to undergo, because of which crossing the magical gate to higher knowledge becomes possible. The character construction, put together with the hero's journey theory by Joseph Campbell, allows us to see Darek as an example of a boy defeating difficulties and undergoing initiation into the maturity. Beside bringing up the mythology in a literal way, the series pulls the viewer in a multidimensional mythical structures, so he can experience them deeper. The analysis of the series also refers to the issue of the media influence on young viewers.

Hator, hator, hator – rola mitu w procesie wychowawczym na przykładzie serialu *Siedem życzeń*

PATRYCJA BABICKA

We wstępie do polskiego tłumaczenia książki Gregora Ziamera o kontrowersyjnym tytule *Jak wychować nazistę*, Bogdan de Barbaro pisze: „W zależności od tego, jaki styl pedagogiczny przyjmują wychowawcy, tacy będą ich wychowankowie: otwarci, twórczy, życzliwie zaciekawieni tym, co Inne, lub fanatycznie zamknięci we własnych wyobrażeniach i skłonni do agresywnego ataku na to, co pozostaje w niezgodzie z ich wizją świata”¹.

Na wychowanie młodych wpływa wiele czynników, ale jednym z najważniejszych (obok rodziny i szkoły) są zewnętrzne oddziaływania społeczne, jak: rodzima i obca kultura, kraj pochodzenia, czas historyczny i polityczny, rozwój cywilizacji i nowych technologii. W różnych aspektach wpływają one na normy społecznego postępowania. O tym, jak istotne jest kształtowanie człowieka w duchu pozytywnych wartości, z nastawieniem na kreowanie jego własnej indywidualności i naukę tolerancyjnej postawy wobec innych, przekonują chlubne i niechlubne okresy w historii ludzkości. A także ich

przejawy, utrwalone w myśli filozoficznej i w szeroko pojętej kulturze. Ich cechą wspólną jest to, że niezależnie od momentu dziejowego, poświęcają uwagę wychowaniu młodych pokoleń.

*Siedem życzeń jak we śnie albo w bajce, którą znasz*²

Wychowanie³, choć z definicji i w intencji wychowawców zakłada nastawienie na działania pozytywne, może być oparte na fanatyzmie, a w swoim zwulgaryzowanym wydaniu przejawiać się stosowaniem wobec młodych umysłów systemowej manipulacji i propagandy⁴, które działają tym bardziej, gdy człowiek odsunięty zostaje od kultury, rozumianej jako dziedzina życia, która emocjonalnie kształtuje jednostkę⁵. Jaskrawy przykład *wychowania nazisty* z reportażu Gregora Ziamera, wedle ideologii

² Fragment z tytułowej piosenki z serialu *Siedem życzeń* zespołu Wanda i Banda, https://www.tekstowo.pl/piosenka,wanda_i_banda_1,siedem_zyczen.html [dostęp: 17.11.2022]

³ Jak pisze J. Lorenc: „Wyjaśnianie tego, czym jest wychowanie i co stanowi jego istotę, należy do podstawowych zadań pedagogiki jako nauki o wychowaniu. Jednak sama złożoność treści tego pojęcia powoduje, iż jest ono nie tylko trudne do jednoznacznego zdefiniowania, ale też nie pozwala na ustalenie jednego paradygmatu, wedle którego można kształtować czy projektować założenia związane z wychowaniem”; Można przyjąć, że wychowanie przedstawia się nam jako fakt dany, a równocześnie jako rzeczywistość dynamiczna, wraz z dążeniami oraz perspektywą zmiany. Jest to działalność ukierunkowana na rozwój osoby i zwrócona ku przyszłości jako „praca dla jutra”. J. Lorenc, *Wychowanie człowieka w ujęciu pedagogiki personalistycznej*, file:///C:/Users/patry/Downloads/ZN_Ped_2015_10_Lorenc_Joanna.pdf [dostęp: 15.11.2022]

⁴ Jak pisze A. Lepa: „Propaganda to przeciwieństwo wychowania, wywiera negatywny wpływ na osobowość jednostki. Mechanizmy propagandy są bardzo rozbudowane i szkodliwe społecznie”, A. Lepa, *Pedagogika mass mediów*, Wyd. Archidiecezjalne, Łódź 1999, s. 151.

⁵ Por. I. Jazurkiewicz, *Wrażliwość jako przedmiot refleksji pedagogicznej*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2020, s. 160-180.

¹ G. Ziemer, *Jak wychować nazistę*, Znak, Kraków 2021, s. 8.

hitlerowskiej oświaty, zakłada przede wszystkim, że „edukacja duchowa jest definitywnie nieistotna”⁶.

Znane powszechnie, historyczne skutki edukacji celowo pozbawionej dostępu do kultury – szerszej niż własna i jednostronnie wykreowanej – powinny stanowić przestrożę dla następnych pokoleń. Wszak przykłady efektów kształtowania społeczeństwa w reżimie trenowania systemowego posłuszeństwa obserwujemy aktualnie na przykładzie wielu Rosjan w wojnie z Ukrainą. Postawa i morale znaczącej części najeźdźców to efekt między innymi jednowymiarowej edukacji kulturalnej. W interesujący sposób pisze o tym Marcin Zwiercan, analizując wpływ odpowiednio zaprojektowanych treściowo mediów na współczesnego rosyjskiego odbiorcę⁷. Przywołuje on prozę Wiktora Pielewina⁸, opisującego zaczynający się od lat 90. XX wieku w społeczeństwie rosyjskim bezprecedensowy proces kulturowy, w którym rzeczywistość istnieje obok sposobu mówienia o niej⁹. Autor w wielu miejscach swojej twórczości uświadamia, jak bardzo wirtualna rzeczywistość, zaprojektowana do kontroli umysłu ludzkiego i

docierająca do odbiorców za sprawą mediów, w szczególności telewizji, jest zupełnie różna od rzeczywistości materii i prawdziwej rzeczywistości¹⁰. Przyjmując taką perspektywę, odbiorców mediów w Rosji musi cechować coś w rodzaju systemowo narzuconego rozdwojenia jaźni; poczucie społecznej schizofrenii, a przez behawioralne wychowanie społeczeństwa przez władzę – także i systemowy syndrom sztokholmski. „Ten nowy człowiek to właśnie Pielewinowski *homo sapiens* – niewolnik wirtualnej iluzji, który, przenosząc się w świat medialny, zyskuje nową tożsamość – wirtualne „ja” – kreowane przez grupę zdjęciową, narzucającą mu za pośrednictwem odbiornika określone poglądy i preferencje. Wolna wola oraz przywilej dokonywania wyboru całkowicie zanikają, widz staje się pozbawioną świadomości marionetką, której mózg, niczym gąbka, bezkrytycznie chłonie telewizyjny przekaz”¹¹. Tymczasem badacze współczesnych trendów w wychowaniu piszą, że współczesny człowiek sam i jeszcze silniej, niż wcześniej, skazuje się na funkcjonowanie w rzeczywistości opartej na technice, planowaniu i wykonywaniu mechanicznych czynności. Dzięki wynalazkom i odkryciom techniki jego praca i życie osobiste uległy procesom automatyzacji. Tym samym działania nie wymagają tak dużego wysiłku fizycznego i umysłowego, jak miało to miejsce w przeszłości¹². Współczesny młody człowiek staje

⁶ Tamże, s. 35.

⁷ M. Zwiercan, *Idea nowego człowieka w kulturze rosyjskiej*. Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. A. Rażny w Instytucie Rosji i Europy Wschodniej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012.

⁸ Wiktor Olegowicz Pielewin – współczesny prozaik rosyjski, autor satyryczno-groteskowych utworów postmodernistycznych; M. Zwiercan, *Idea nowego człowieka...*, s. 159; Por. W. Pielewin, *Generation 'P'*, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa 2002.

⁹ Por. G. Szymczak, *Wiktor Pielewin: zabawa w postmodernizm*, [w:] W. Skrunda (red.) *Literatura rosyjska na rozdrożach dwudziestego wieku*, [w:] „Studia Rossica”, t. XII, Warszawa 2003 s. 434.

¹⁰ M. Zwiercan, *Idea nowego człowieka...*, s. 159-160.

¹¹ Tamże, dz. cyt., s. 160; Por. W. Pielewin, *Generation 'P'*, s. 108.

¹² N. Bojarska, *Czas wolny dzieci i młodzieży we współczesnym świecie*, [w:] V. Tanaś, W. Welskop, *Kultura czasu wolnego we współczesnym świecie*, Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Biznesu i Nauk o Zdrowiu, Łódź 2016, s. 11.

się więc podatny na technologię, która jest specyfiką jego czasów. Media były i będą niezwykle silnym narzędziem komunikacji z odbiorcą. Jak wnioskuje w swoich badaniach Aldona Skudrzyk, zajmująca się analizą oddziaływania mediów na młode pokolenia: „proces socjalizacji spełnia dwie niezwykle ważne społecznie funkcje: buduje pewien porządek i ład społeczny oraz stanowi mechanizm transmisji kultury. Podstawowym środowiskiem socjalizującym dzieci stają się coraz częściej media: telewizja oraz Internet. Niektórzy badacze są nawet zdania, że w dzisiejszych czasach wręcz pierwszym językiem, jakiego uczy się dziecko, jest język ojczysty przekazów medialnych, gdyż to właśnie z nim ma ono największą styczność dzięki telewizji”¹³. Emitowane przez nie treści kreują rzeczywistość, która znajdzie swoje stałe miejsce w umysłach młodego pokolenia. Pomijając kwestie dotyczące mediów społecznościowych, które „przystają być jedynie częścią nieinwazyjnego środowiska, stają się przedłużeniem naszych zmysłów”¹⁴, dużą siłą oddziaływania na młodzież ma telewizja. Od czasów jej popularyzacji wiele się zmieniło. Od lat 60. XX wieku telewizja odgrywa w życiu społecznym duże znaczenie, a przekazywane w niej treści stają się bodźcem do pozytywnego kształtowania wyobraźni mitycznej młodego pokolenia. Szczęśliwie, nie zawsze były one budowane na negatywnych wzorcach ideowych. Polskie seriale młodzieżowe lat 70. i 90. XX wieku

do dziś mają swoich entuzjastów, a wiele z nich uważa się za kultowe. Należą do nich m.in. *Podróż za jeden uśmiech* (1971), *Samochodzik i templariusze* (1971), *Siedem życzeń* (1984), *Plecak pełen przygód* (1993), *Panna z mokrą głową* (1994), *Maszyna zmian* (1995), *Wow* (1993), *Janka* (1989), *Tajemnice Segali* (1996). Elementem wspólnym dla tych opowieści jest struktura narracji oparta na wzorcu pozytywnego mitu motywującego, gdzie w centrum świata ustawiony jest bohater, poddany procesowi nauki, samopoznania i kształtowania swojego charakteru.

Mity konstytuują się w sferze przeżyciowo-emocjonalnej jednostki, oddalając ją od rozumu i faktów, i tworząc nową, fikcyjną rzeczywistość, która nadaje znaczenia zdobywanym doświadczeniom. Według Johna Campbella¹⁵, mity uczą jak zwrócić się do własnego „wnętrza”, pozwalają zrozumieć świat symboli, a także „wejść w bezpośredni, doświadczalny kontakt z życiem jako takim”¹⁶.

Idąc za myślą o micie, docieramy do sedna niniejszych rozważań, tj. do podjęcia analizy takiego przekazu medialnego dla młodzieży, który stanowi pozytywny przykład narracji. Jej mocą jest pobudzanie widza do refleksji, nauka wartości, troski, odróżniania dobra od zła, bezinteresownych gestów wobec innych.

¹³ A. Skudrzyk, *Homo videns – nowe media a język młodego pokolenia*, Uniwersytet Śląski, Katowice 2020, s. 158.

¹⁴ Tamże, s. 160.

¹⁵ Joseph Campbell (1904–1987) – jeden z najwybitniejszych mitografów XX wieku, antropolog, religioznawca i myśliciel, którego fundamentalne dzieła „Bohater o tysiącu twarzy” i „Maski Boga” zmieniły tradycyjne sposoby pojmowania mitologii i stały się natchnieniem naukowców, pisarzy i artystów drugiej połowy ubiegłego stulecia.

¹⁶ J. Campbell, *Potęga mitu. Rozmowy Billa Moyersa z Josephem Campbellem*, tłum. I. Kania, Znak, Kraków 2013, s. 23.

Jednocześnie spełnia ona funkcję rozrywkową, czyli – jak mógłby powiedzieć Ignacy Krasicki – "uczy, bawiąc". Na takich zasadach były konstruowane wymienione wyżej polskie seriale z lat 70-90. XX wieku, tj. z czasów, które dla twórców polskiej kinematografii, ale i dla całego społeczeństwa, nie były wygodne politycznie. Pobudzana do życia fantastyka w niskobudżetowych sceneriach, opowiadających zwykle o dzielnym bohaterze, podróżującym po świecie z pogranicza jawy i snu, sprawiła, że serie te zyskały swoją autonomię i odegrały ważną rolę w kształtowaniu ówczesnych młodych odbiorców telewizji publicznej.

Siedem życzeń, czyli serialowa baśń o kocie spełniającym życzenia przeciętnego nastolatka, to nie tylko edukacyjno-rozrywkowy film dla młodzieży, ale przede wszystkim fantastyczno-obyczajowa opowieść o dorastaniu w latach 80. w Polsce, w którą twórcy wplekli sporo wiedzy, poezji i niebanalnej muzyki. Przede wszystkim zaś posłużyli się językiem i strukturami mitu na wielu planach wykreowanej narracji.

*To jest egipski rock, staroegipski rock*¹⁷

Głównym bohaterem siedmioodcinkowego serialu opartego na scenariuszu Andrzeja Kotkowskiego i Macieja Zembatego, jest Darek (grany przez Daniela Kozakiewicza), trzynastoletni jednak, którego widz ma szansę obserwować w różnych okolicznościach – w

domu, w szkole, w relacjach z przedstawicielami różnych pokoleń, w sytuacjach społecznych, wreszcie – w kontakcie z magicznym czarnym kotem, który, posługując się ludzką mową, przedstawia się w następujący sposób: „Jestem trzysta osiemdziesiątym pierwszym wcieleniem Rademenesa, pierwszego kapłana egipskiej bogini Bast¹⁸. (...) I zamiast, jak zwykli ludzie, znaleźć w śmierci wieczny spokój i ukojenie, już 381 razy odradzam się pod postacią czarnego kota. (...) To kara za pewien czyn, który popełniłem przed laty, gdy byłem pierwszym kapłanem bogini Bast, w Memfis nad Nilem, w królestwie świętego Egiptu. (...) Cięży na mnie klątwa. Przeżyłem 3827 lat. (...) Mękom mym nie będzie końca, póki ktoś nie zdejmie ze mnie przekleństwa”¹⁹.

Ten nieskomplikowany zabieg fabularny z gadającym kotem „nie z tego świata”, sprawia, że oto tajemniczy, starożytny Egipt w naturalny sposób staje się równoległym planem dla warszawskiego osiedla Goław-Orlik, gdzie mieści się mieszkanie rodziny Tarkowskich. Mit staje się tu więc językiem narracji (autoprezentacja Rademenesa) oraz dosłowną formą podawczą, którą wykorzystali twórcy serialu (za sprawą określonej kreacji świata przedstawionego będziemy przenosić się do

¹⁷ Fragment jednej z piosenek z serialu *Siedem życzeń* zatytułowana *Egipski rock* zespołu Wanda i Banda, https://www.tekstowo.pl/piosenka,wanda_i_banda_1,egipski_rock.html [dostęp: 18.11.2022]

¹⁸ Bogini Bastet, znana też pod nazwą Bast, Boubastis, Pasht, Ubasti, Ba en Aset – w mitologii egipskiej bogini miłości, radości, muzyki, tańca, domowego ogniska, płodności, a także kotów. Przedstawiana jako kot lub kobieta z głową kota, często ze skarabeuszem na głowie. W tekście będę używać zamiennie nazw Bast i Bastet. Zob. G. Pinch, *Egyptian Mythology: A Guide to the Gods, Goddesses, and Traditions of Ancient Egypt*, Oxford University Press, 2004, s. 272

¹⁹ *Siedem życzeń. Odcinek 1.*, reż. J. Dymek, Centralna Wytwórnia Programów i Filmów Telewizyjnych „Połtel”, Warszawa 1986.

świata starożytnego Egiptu). Odbiorca zostaje wciągnięty w sidła konstrukcji typowej dla baśni i zaczyna podążać za serią zdarzeń, skoncentrowanych wokół siedmiu życzeń, wypowiedzianych przez Darka. Odsyła to do koncepcji monomitu Josepha Campbella, którą autor przedstawił w książce *Bohater o tysiącu twarzy*. Mówi w niej m.in. o procesach inicjacyjnych typowych dla głównej postaci *Siedmiu życzeń* – tj. dorastającego chłopca, którego proces samopoznania Campbell opisuje jako drogę bohatera²⁰. Autor, który całe swoje życie poświęcił interpretowaniu mitów z wszystkich możliwych kultur i czasów, stawia tezę, że owe fascynujące historie opowiadają zawsze o jednym – o głębokiej potrzebie zrozumienia świata w wymiarze symbolicznym²¹.

Nikt nie każe im pić mleka, mogą szaleć w dyskotekach

Nikt nie sprawdza czy się myją, mogą chodzić z brudną szyją

Chcę być dorosły...²²

Niezależnie od intencji twórców serialu, taki sam okazuje się cel podróży Darka, dla którego uratowanie magicznego kota przed śmiercią z rąk osiedlowych opryszków staje się początkiem wędrówki po nowy, niedostępny wcześniej rodzaj poznania. Doświadczenia te pod wieloma

względami zmienia bohatera, gdyż przygodę tę musi odbyć sam, decydując się na odwagę konfrontacji z niewiadomym. W teorii Campbella monomit ma charakter uniwersalny, gdyż odnosi się do samej podróży bohatera, niezależnie od kultury. „Klasyczny schemat mitologicznej wyprawy bohatera jest powiększeniem wzoru spotykanego w obrzędach przejścia: oddzielenie – inicjacja – powrót, który można nazwać jądrem monomitu. Bohater ryzykuje wyprawę ze świata powszedniości do krainy nadnaturalnych dziwów (...); spotyka tam fantastyczne siły i odnosi rozstrzygające zwycięstwo (...), po czym powraca z tej tajemniczej wyprawy obdarzony mocą czynienia dobra ku pożytkowi swoich bliźnich”²³. Niezależnie od kontekstów towarzyszących, tak właśnie dzieje się w przypadku Darka.

W osobistej podróży po świecie wartości przedstawianym w formule baśni wtóruje mu muzyka zespołu Wanda i Banda, z piosenkami autorstwa Johna Portera i Macieja Zembatego. Treści różnych utworów zespołu, przywoływanych w odpowiednich momentach, nakładają na świat przedstawiony poetycki metafizyk.

Siedem życzeń, życzeń twych

Jak mądrości siedem bram

Czy potrafisz przez nie przejść

*Będąc sobą*²⁴ –

²⁰ Por. J. Campbell, *Bohater o tysiącu twarzy*, tłum. Andrzej Jankowski, Nomos, Kraków 2013, s. 43.

²¹ W. Burszta, *Wstęp*, [w:] Campbell J., *Bohater o tysiącu twarzy*, dz. cyt., s. 10.

²² Fragment jednej z piosenek serialu *Siedem życzeń* zatytułowanej *Chcę być dorosły* zespołu Wanda i Banda, https://www.tekstowo.pl/piosenka,wanda_i_banda_1,chce_byc_dorosly.html [dostęp: 18.11.2022]

²³ J. Campbell, *Bohater o tysiącu twarzy*, dz. cyt., s. 27.

²⁴ Fragment tytułowej piosenki serialu *Siedem życzeń* zespołu Wanda i Banda, https://www.tekstowo.pl/piosenka,wanda_i_banda_1,siedem_zyczen.html [dostęp: 12.11.2022]

– to metafora przedstawionej wyżej wędrówki bohatera, który w osobistej przygodzie, poprzez tytułowe siedem życzeń odkrywa drogę do własnego systemu wartości. Towarzyszą temu historie bądź poglądy o kotach, mimochodem w różnych sytuacjach wyrażane przez Joannę, mamę Darka (graną przez Izabellę Olejnik) lub Witolda, ojca chłopaka (granego przez Witolda Dębickiego); jak np. w rozmowie z pierwszego odcinka. Joanna, stając w obronie honoru osiedlowych dachowców, opowiada mężowi i synowi: „A wiecie, że w starożytnym Egipcie oddawano kotom boską cześć? Również mahometanie traktują koty z najwyższym szacunkiem”. Witold przerywa jej, mówiąc: „Słuchaj, koty są wredne. Tatarczyk kiedyś opowiadał, że jego kolega zasnął na chwilę i kot skoczył mu na grdykę. Ledwie go odratowali”²⁵. Kot od początku funkcjonuje zatem w świadomości widza jako dwójaka postać – jako tajemnicze, niemal egzotyczne stworzenie o nadnaturalnych cechach albo jako zwiastun nieszczęścia. Tu także ujawnia się siła mitu. W serialu staje się obecny też w ustnym przekazie. Historie „nie z tego świata” są przywoływane naturalnie, stając się częścią komunikacji w rodzinie, swoistą lekcją o różnorodności otoczenia, pełnego symboli i zróżnicowanych znaczeń.

W teorii baśni i mitu według Cambella, w indywidualnej podróży bohatera następuje ważny

moment: „nasz bohater spotyka na drodze mentora, kogoś, kto jest katalizatorem zmiany, kto wesprze, wspomogę, wyposaży w wiedzę, w mapę podróży”²⁶.

*Czy to szczęście, czy nieszczęście?*²⁷

Na sojusznika chłopca twórcy serialu wybierają czarnego kota, który zarówno w kulturach, jak i w całych cywilizacjach, ma swoje utrwalone znaczenia. Zwinność, dzikość, instynkt łowcy, ale i wielka (choć ukryta) mądrość – to tylko niektóre cechy przypisywane kotom. Silna niezależność, skrytość i niecodzienna sprawność sprawiają, że blisko im do porządku zaświatów. Dwuznaczna kocia natura jest tematem wielu mitów z całego świata²⁸, dlatego fakt, że przewodnikiem Darka po jego procesie inicjacyjnym będzie właśnie kot, musi być znacząca. Ponieważ Rademenes wskazuje na swoje egipskie korzenie, tam należy szukać symbolicznych wskazówek do interpretacji tej postaci. Dla starożytnych kot to boski posłaniec o wielkiej mocy. Pierwsze wzmianki o tych czworonogach pochodzą z 1500 r. p.n.e. Odsyłają one do Bastet, przedstawianej jako bogini z kocią głową. Tadeusz Margul zauważa, że religijna kultura Egipcjan w specyficzny sposób

²⁶l. Zyański, Bohater w podróży spotyka mentora, https://www.coachwise.org/wp-content/uploads/2021/05/05-2021_5_PersonelPlus_HRM_Zyzański.pdf [dostęp: 17.11.2022]

²⁷ Fragment jednej z piosenek serialu *Siedem życzeń* zatytułowanej *Czy to szczęście, czy nieszczęście?* zespołu Wanda i Banda, https://www.tekstowo.pl/piosenka,wanda_i_banda_1,czy_to_szczenie_czy_nieszczescie.html [dostęp: 17.11.2022]

²⁸ Por. J. Clutton-Brock, *A Natural History of Domesticated Mammals*, Cambridge University Press, London 1999, s. 112.

²⁵ Zob. *Siedem życzeń*, odcinek 1: *Rademenes* (4:52-5:12), <https://vod.tvp.pl/rekonstrukcja-filmowa,158/siedem-zyczen-odcinki,314292/odcinek-1,S01E01,314503> [dostęp: 25.11.2022]

podchodziła do przedstawicieli fauny. Niemal bałwochwalczy stosunek do zwierząt wzbudzał zdumienie Greków, okrucieństwo Persów, drwiny Rzymian i ówczesnych chrześcijan²⁹. W społeczeństwach wynoszących zwierzęta do rangi istot wyższych istniało bowiem przekonanie, że zwierzęta noszą w sobie charyzmat świętości³⁰. Wszystkie koty otaczano kultem, ale to, co miało miejsce w świątyni dolnoegipskiego miasta Bubastis, gdzie czczono wspomnianą boginkę Bastet, zakrawało o uwielbienie. To właśnie stamtąd, z krainy rządzonej przez boginię radości i zabawy o kociej głowie, pochodzi Rademenes. Kolejne reinkarnacje przenoszą go do różnych światów. Mógł trafić lepiej niż do PRL-owskiej Polski, ale np. w średniowiecznej Europie było znacznie gorzej. Kościół chrześcijański, tępiąc pogaństwo, czarne koty traktował jak insekty albo jak szczury. Traktował literalnie – jako zwierzę tajemnicze, ze świata magii i diabła. Ponieważ koty nie do końca podporządkowywały się człowiekowi, zostały okrzyknięte wysłannikami szatana i poplecznikami wiedźm. Czworonogi te sądzono na procesach, torturowano, palono na stosie – wszystko, by pokonać zakłętę w nich demony. Dawne wierzenia rozdzielały bowiem duchy na dobre i złe. Pierwsze wywodziły się ze świata religii, drugie – magii. Prawdziwie zły demon często przybierał postać właśnie czarnego kota³¹.

²⁹ T. Margul, *Staroegipskie społeczeństwo zoolatryczne*, [w:] „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Nauki Filozoficzne i Humanistyczne”, UMCS, Lublin 1966, s. 89.

³⁰ Tamże, s. 87.

³¹ D. Sztynch, *Kot – dobrotliwe bóstwo czy pomiot szatana?*, [w:] „Przegląd hodowlany”, nr 11/2011, s. 24.

Niezależnie od skali okrucieństwa, jakie ludzie zgotowali czworonogom z powodu swoich lęków³², konszachty z zaświatami czyniły z kotów istoty, które podejrzewano o tzw. zdolności apotropeiczne, tj. polegające na odpędzaniu, pokonywaniu złych mocy (lub też ściąganiu ich na siebie)³³.

Pomysł twórców *Siedmiu życzeń* okazuje się zabawny – osadza się bowiem na wyjątkowości kota, któremu nadaje się rolę złotej rybki. Złota rybka to postać ze słowiańskiej mitologii, a jej cechą rozpoznawalną jest to, że spełnia życzenia. Mieszanie planów i porządków mitycznych to kolejny sposób oddziaływania serialu *Siedem życzeń* na wyobraźnię młodego odbiorcy. W baśni wszystko jest możliwe.

Wypuść mnie, starcze, z powrotem w morze. Jeśli to zrobisz, nie pożałujesz: dam ci, co zechcesz...³⁴

Złota rybka posiada wiele swoich literackich odsłon, jednak z kultury ludowej do literatury przenieśli ją Jakub i Wilhelm Grimmowie w baśni, pt. *O rybaku i jego żonie*³⁵. Jej funkcją było nie tylko spełnienie życzeń bohaterów i wprowadzenie odbiorcy do świata niecodziennych zdarzeń

³² W procesach inkwizycyjnych sądzono nie tylko czarownice, ale także koty, obie istoty uznając za posłanników szatana. Tym sposobem w XVII wieku protestanci spalili na stosach tysiące kotów., por. N. J. Saunders, *Dusze zwierząt*, Muza SA, Warszawa 1996, s. 98.

³³ D. Sztynch, *Kot – dobrotliwe bóstwo czy pomiot szatana?*, dz. cyt., s. 25.

³⁴ A. Puszkina, *Bajka o rybaku i złotej rybce*, Fundacja Nowoczesna Polska, Warszawa 2020, s. 2.

³⁵ Por. E. Pieciul-Karmińska, *Znaczenie baśni „Von dem Fischer un Syner fru (O rybaku i jego żonie)” dla zbioru „Kinder und Hausmarchen” braci Grimm i jej przekłady na język polski*, [w:] „Rocznik przekładodawczy”, nr 12/2017, s. 294.

fantastycznych, ale przede wszystkim miała ona obnażać prawdę o ludziach w kontekście możliwości posiadania czegoś poprzez wypowiedzenie życzenia. Rybak, który uratował jej życie, nie był zachłanny. Podobnie, jak Darek, który bezinteresownie staje w obronie kota (tak się poznają) oraz w finale opowieści – gdy swoje ostatnie życzenie ofiarowuje Rademenesowi.

Wypowiadane życzenia uczą Darka pokory i odpowiedzialności wobec własnych pragnień. Okazuje się bowiem, że wszyscy i wszystko dookoła pozostaje w relacjach. Darek już w pierwszej próbie korzystania z mocy Rademenesa przekonuje się, że nieprzemyślane urzeczywistnienie swojego życzenia może spowodować kłopoty na wiele osób. Tak dzieje się, gdy chłopca zaczyna roznosić energia podczas oglądania telewizyjnego koncertu zespołu Wanda i Banda. Obraz i dźwięk z ekranu hipnotyzują go. Zaczyna wtórować swoim śpiewem: *Głowa do góry! Głowa do góry! Zaczynij żyć od nowa!*³⁶ W pewnym momencie, rozochocony, mówi, że chciałby mieć sprzęt tego zespołu. Wtedy też Rademenes po raz pierwszy wypowiada tajemnicze zaklęcie, które zawsze już będzie kojarzone jako sprawcze, bowiem spełnia magiczną funkcję materializowania wyobrażonego.

*Hator hator hator*³⁷

W tradycyjnej kulturze ludowej, w której mit i baśń mają swój rodowód, słowo zawsze odgrywało istotną rolę; miało znacznie większą moc niż standardowa mowa. Wykraczało poza komunikacyjną, informacyjną i ekspresyjną funkcję języka. Posiadało potencjał kreatywny, który można porównać do boskiego aktu stwarzania. Wynikało to z zadania, jakim było zmienianie zastanej rzeczywistości w rzeczywistość życzeniową za sprawą wypowiedzi językowej³⁸.

Zmaterializowane zaklęciem Rademenesa życzenie Darka natychmiast przynosi za sobą kłopoty. Sprzęt muzyczny znika bowiem ze sceny emitowanego na żywo w telewizji koncertu i trafia do domu Darka, jednocześnie zagracając niemal całą jego przestrzeń. Negatywne konsekwencje nieprzemyślanego życzenia widz obserwuje symultanicznie w dwóch planach – realnym, z mieszkania przerażonego sytuacją Darka i oglądanym za pośrednictwem medium, jakim jest telewizja – gdzie obserwujemy panikę dorosłych, jaka wybucha w studiu, gdy w niewyjaśnionych okolicznościach znikają nagle wszystkie instrumenty zespołu.

Na takich zestawieniach budowana jest w serialu wieloplanowa struktura mityczna, ale także komizm. Dorośli w świecie *Siedmiu życzeń* zostali ukazani jako osoby poważne, które przez swoje

³⁶ Fragment jednej z piosenek serialu *Siedem życzeń* zatytułowany *Głowa do góry* zespołu Wanda i Banda, https://www.tekstowo.pl/piosenka,wanda_i_banda_1,glowa_d_o_gory.html [dostęp: 18.11.2022]

³⁷ Zaklęcie kota Rademenesa.

³⁸ Por. Cf. F. Kotula, *Znaki przeszłości*, [w:] tegoż: *Usta i pióro. Studia o literaturze ustnej i pisanej*, Warszawa 1976, s. 110.

osadzenie w realizmie, nie mają dostępu do magicznego świata. Nieświadomie zostają jednak poddawani jego mocy. To „szturchanie” przez nadprzyrodzone siły obnaża ich śmieszność i kruchość jako ludzi, ulegających swoim neurotycznościom, wygodom i interesom, próżności, małostkowości i wielu innym stereotypowym (i przez to jaskrawym) przywarom dorosłego świata. Nałożenie na narrację filmu zasady, że dorosły pozostaje pod kontrolą świata magicznego, sprawia, że jako widzowie doświadczamy tej samej perspektywy, co główny bohater. Dzięki temu jesteśmy bliżej jego postrzegania rzeczywistości. Przy całej swojej sympatycznej chłopięcej nieudolności, to Darek jest największym kreatorem tego świata. To na przykładzie jego postaci oglądamy przemianę bohatera. Dlatego widz chce za nim podążać.

Jednoczesne pobudzenie do życia wielu planów, sprawia, że stajemy się zarówno odbiorcami, jak i uczestnikami historii opartej na wielowymiarowych strukturach mitycznych. Poprzez to, że są one częściowo znane z kultury, jako widzowie intuicyjnie je odbieramy i przetwarzamy. Jak pisał Władimir Propp, bajka jest zbudowana wedle określonych modeli narracyjnych, na bazie istniejących fabularnych struktur. „Bajka, jak każdy żywy organizm, tworzy byty podobne do niej samej, szerzy przekonanie o istnieniu porządku moralnego determinującego ludzką egzystencję”³⁹.

³⁹ W. Propp, *Morfologia bajki*, [w:] „Pamiętnik Literacki”, z. 4/1968, s. 218.

Darek szybko orientuje się, że do życia konieczne są dobre serce, honor i trochę młodzieńczego sprytu, wszak los to coś, z czym się trzeba mierzyć, zwłaszcza, że w wielu momentach potrafi działać magicznie – rozwiązując problem, bądź komplikując działania. Wśród wypowiedzianych przez Darka życzeń znajduje się zarówno życzenie z okazji imienin dla mamy, które brzmi: „Rademenes, a mógłbyś tak zrobić, żeby mama cały dzień jutro była szczęśliwa?”⁴⁰, jak i pragnienie poznania historii Rademensa. Ostatnia prośba sprawia kotu przykrość, jednak magiczne prawo jest tak skonstruowane, że niezależnie od własnych preferencji, Rademenes musi spełnić życzenie chłopca. Zanim Darek pozna tę historię, poczuje jednak, że przekroczył granice swojej ciekawości.

Jak ważna jest moc zaklęcia, dodatkowo pokazuje historia Rademenesa, który boryka się klątwą. Klątwy powstały w kulturze ludowej w opozycji do błogostawieństw. W przekonaniu dawnych społeczeństw (głównie chłopskich) istniały słowa lub zdania, które zawierały w sobie złowrogi ładunek emocjonalny i posiadały moc sprawczą. Działy natychmiast, a ich siłę trudno było zmienić, bądź były całkowicie nieodwracalne. Podobnie jak inne formy zaklinania, klątwy stanowiły rodzaj życzeń. Często towarzyszyły im partykuły: *niechaj, oby, niech, żeby* i in., które uaktywniały negatywną w skutkach siłę *sacrum*⁴¹.

⁴⁰ Zob. *Siedem życzeń*, odcinek 4: *Dużo szczęścia i słodyczy* (12:36), <https://vod.tvp.pl/rekonstrukcja-filmowa,158/siedem-zyczen-odcinki,314292/odcinek-4,S01E04,314957> [dostęp: 25.11.2022]

⁴¹ O. Wachcińska, *O ludowym rytuale zamawiania*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń 2011, s. 72.

To Darka rolą jest zdjęcie klątwy z Rademenesa, co czyni go spełnionym i absolutnie wyjątkowym. Tym gestem chłopiec osiągnie inicjację, ale do tego konieczna jest odwaga. Według Campbella, „gdy protagonista staje przed wyzwaniem, może otrzymać „wielki prezent” („ostateczną nagrodę”), co często prowadzi go na wyższy poziom świadomości”⁴².

Skąd tutaj tyle tych czarnych chmur

Skąd ucisk w gardle i w sercu ból⁴³

W przypadku Darka tą nagrodą przed ostatecznym etapem podróży jest poznanie, które ilustruje sen z odcinka 6. *Klątwa Bogini Bast*. Swoją formą wizualizowania stwarza interesujące wrażenie estetyczne i staje się zabiegiem „filmu w filmie”, częstym w kinematografii, a zaczerpniętym ze świata teatru. Metateatr to pojęcie zdefiniowane przez Patricka Pavis’a jako „przedstawienie lub dramat o charakterze autorefleksyjnym, którego tematyka skoncentrowana jest wokół spraw teatru; sztuka dramatyczna, która mówi o samej sobie czy też przedstawia się sama”⁴⁴. Oto bowiem, za sprawą magii snu, przenosimy się do świata starożytnego Egiptu. Świat przedstawiony został tu skonstruowany zgodnie z prawidłami marzeń sennych. Podążamy za podświadomością Darka, z której ujawniają się – wiedza o świecie Egiptu,

nauki pobrane od Rademenesa, lęki, obawy. Jednocześnie obserwujemy dystans bohatera, który ogląda egipski świat z perspektywy realnej świadomości Darka Tarkowskiego z warszawskiego osiedla. Stąd przedstawiane na ekranie obrazy są skomponowane z rozmaitych estetyk, z których jedne zaskakują - jak wygląd tego świata (zamaszysty, realistyczna egzotyka w świecie niskobudżetowej produkcji PRL-u), inne bawią (jak widok szczerbatego przedstawiciela egipskiego ludu, któremu ktoś próbuje patykiem usunąć ząb), a jeszcze inne – ujawniają świadomość uporczywej często obecności drugiego planu (wybuchy śmiechu Darka, który widzi swoich prawdziwych nauczycieli jako starożytnych Egipcjan).

Zespolenie się planu realnego i planu baśni pozwala spojrzeć na narrację *Siedmiu życzeń* jak na urealnienie mitu i zastosowanie go zgodnie z jego założeniami, o których następująco pisze J. Campbell: „Wszędzie tam, gdzie żyli ludzie, zawsze i w każdych okolicznościach kwitły mity. Były one nieustającą inspiracją dla wszystkich ludzkich poczynań w sferze materialnej i duchowej. Nie byłoby zbyt przesadą stwierdzenie, że mit jest tajemnym otworem, przez który wpływa tajemna energia kosmosu, napędzając wytwory ludzkiej kultury. Religia, filozofia, sztuka, prehistoryczne i historyczne formy organizacji społeczeństwa, szczytowe osiągnięcia nauki i techniki, widzenia senne –

⁴² S. Chrabatowska, *Podróż bohatera okiem Josepha Campbella*, 25/07/2021, <https://mocmedia.eu/podroz-bohatera-okiem-josepha-campbella/> [dostęp: 17.11.2022]

⁴³ Jedna z piosenek serialu *Siedem życzeń* zatytułowana *Nie ma już nic* zespołu Wanda i Banda, https://www.tekstowo.pl/piosenka.wanda_i_banda_1.nie_ma_juz_nic.html [dostęp: 17.11.2022]

⁴⁴ P. Pavis, *Słownik terminów teatralnych*, Wrocław 1998.

wszystko to wywodzi się z magicznego kręgu mitu”⁴⁵.

W świecie egipskiej szkoły widzimy młodzież siedzącą na upalnej pustyni, piszącą na kamiennych tabliczkach, doświadczającą dotkliwych kar cielesnych. Jednocześnie ci sami młodzi nagle stają się wynalazcami pisma czy gry w piłkę nożną. Tak przekazywana wiedza zostaje w pamięci odbiorcy na dłużej niż podana w formie informacji. Dodatkowo świat przedstawiony serialu w czytelny sposób obnaża brutalne prawdy o świecie, skonstruowanym na władzy i różnego rodzaju hierarchach. To nauka o mechanizmach, którym poddawani są przedstawiciele wszystkich pokoleń. Orientacja w tym świecie jest niezwykle ważna w procesie dojrzewania. Historia Darka pozwala badać również ten świat, co jest cechą serialu, która skłania do napisania na jego temat niemal panegiriku.

Siedem życzeń, skonstruowane na prawach baśni, zostało tak zrealizowane, by przemyścić dużo wiedzy faktograficznej o świecie starożytnego Egiptu, ale i wniknąć w niego, podążając za bohaterem, niemal w namacalny sposób. W swoim egipskim śnie Darek jako postać fantastyczna ma także moc zaburzania prawideł chronologii – staje się nauczycielem przewrotu kopernikańskiego przed dostojnikami ze starożytnych elit umysłowych. Jest bohaterem,

który w pełni emocjonalnie doświadczył własnego spotkania z mitem.

Opowiedziana w ten sposób historia działa na odbiorcę na prawach tradycji wyniesionej z funkcji bohatera dramatu antycznego, gdzie losy postaci uwikłane są w szereg losowych i indywidualnych okoliczności determinantów. Zgodnie z definicją Artystotelesa: „Tragedia jest to naśladowcze przedstawienie akcji poważnej, skończonej i posiadającej [odpowiednią] wielkość, wyrażone w języku ozdobnym, odmiennym w różnych częściach dzieła, przedstawienie w formie dramatycznej, a nie narracyjnej, które przez wzbudzenie litości i trwogi doprowadza do "oczyszczenia" (*katharsis*) tych uczuć”⁴⁶. Oglądając losy bohatera, odczuwamy litość z powodu trudów, jakich doświadcza bohater, a trwogę z powodu strachu przed tym, że istnieje prawdopodobieństwo, że historia ta mogłaby stać się naszym udziałem. W ten sposób mit ucieleśnia się poprzez formę obcowania z nim w sposób zaangażowany.

Wszystko przepadło, usiąść i wyć

Jest tylko jedno, poza tym nie ma już nic⁴⁷

Darek dowiaduje się, że Rademenes w swoim świecie okazuje się zdrajcą i to jest powód jego przekleństwa. W finale tej sceny Darek staje się bohaterem dziwnego rytuału, gdzie zostaje

⁴⁵ J. Campbell, za: S. Chrabałowska, *Podróż bohatera okiem Josepha Campbella*, 25/07/2021, <https://mocmedia.eu/podroz-bohatera-okiem-josepha-campbella/> [dostęp: 17.11.2022]

⁴⁶ Arystoteles, *Poetyka*, <https://sady.up.krakow.pl/fil.arystoteles.poetyka.htm> [dostęp: 18.11.2022]

⁴⁷ Fragment jednej z piosenek serialu *Siedem życzeń* zatytułowana *Nie ma już nic*, https://www.tekstowo.pl/piosenka,wanda_i_banda_1,nie_ma_juz_nic.html [dostęp 25.11.2022]

przywiązany do słupa zwieńczonego rzeźbą dumnie usadowionego kota i widzi nad sobą ustawionych w kole agresywnie wykrzykujących do niego ludzi. Po chwili orientuje się, że został złożony w ofierze bogini Bast. Lud zaczyna coraz bardziej skandować. Darek widzi kolejne twarze przedstawicieli gawiedzi na zbliżeniach. Są przerażające i złowrogie – jak społeczność zgromadzona wokół Jezusa na obrazie „Niesienie krzyża” Hieronima Boscha; widzi twarze naprzemiennie występujące z łbem miauczącej, czarno-białej kotki, epifanii bogini Bast. Robi się coraz mroczniej. Potworność tej wizji, doświadczanej z pozycji realnego, wywołuje w chłopcu halucynacje. Sen, z którego Darek wkrótce się wybudzi, ma charakter inicjacyjny. Pod jego wpływem chłopiec doświadcza transformacji. Staje się gotowy do starcia z trudniejszymi niż dotąd sytuacjami w realnym świecie.

Tym właśnie na początku staje się dla Darka informacja, że Rademenes nie może towarzyszyć rodzinie w przeprowadzce do Maroka. Ale chłopiec, który wiele już przeszedł i zrozumiał, wie, jak należy postąpić w tej sytuacji. Oddaje Rademenesowi swoje ostatnie życzenie, dzięki czemu kot będzie mógł z powrotem stać się człowiekiem. Niezależnie od tego, Darek reaguje emocjonalnie. W gorączce śni, że na ślubie swoich nauczycieli dostrzega nieznaną dziewczynkę. Nawiązuje z nią rozmowę. Ta prosi go, by odprowadził ją do taty. Po drodze zostaje jednak porwana. Rozpoczyna się niespokojny senny bieg chłopca, pomiędzy pogonią za złoczyńcą

niosącym na plecach porwaną koleżankę i ucieczką za demonicznymi postaciami ze zniekształconymi twarzami, reprezentującymi świat zła. W następnej odsłonie Darek z kolegą podróżują, by odnaleźć dziewczynkę ze snów, a potem słyszymy związane z siódmym, ostatnim życzeniem *Hator hator hator*, które dematerializuje Rademenesa. Jako zaczarowany pupil i koci przyjaciel Darka od tego momentu przestaje istnieć.

U chłopca wywołuje to rozpacz. Poczucie realnej utraty przyjaciela potęguje szybki montaż kolejnych scen ostatniego odcinka serialu. Obecność wielu planów narracji mitycznych w odcinku finałowym kumuluje się. Tu historia Darka dopełnia się i materializuje w postaci realnie doświadczanej przemiany.

Dopełnia się też historia kota. Rademenes przychodzi w odwiedziny do Tarkowskich w ludzkiej postaci. Okazuje się długo wyczekiwany przez ojca Darka inżynierem z Maroka (granym przez Romana Bartosiewicza). Choć Rademenes jest już człowiekiem, prosi na oficjalnym spotkaniu z rodziną o mleko i surową rybę, co poprzez swój komizm, rozładowuje napięcie sytuacyjne. Komitywa między chłopcem a uczłowieczonym kotem zostaje podtrzymana. Jest też happy end, gdyż niczym *deus ex machina* pojawia się poszukiwana przez Darka dziewczynka ze snu. Wtajemniczenie jej w historię kota i przestroga, by nie zdradzać jej dorosłym, definitywnie kończy serial. Młodzi wpatrzeni w siebie, zadają Rademenesowi

ostatnie pytanie: Co znaczy „hator”? i dowiadują się, że to imię bogini miłości.

Siedem życzeń, poprzez swoją konstrukcję, wielość wbudowanych w scenariusz historii, legend, mitów, baśni, nadal w pozytywny sposób oddziałuje na młodych odbiorców. Siła tego serialu jest niesamowita. Mimo, że minęły ponad trzy dekady od jego powstania, przyciąga uwagę młodych zaproszonych do emisji. Na potrzeby pisania niniejszego tekstu pozwoliłam sobie przeprowadzić małe badanie recepcji serialu na współczesnej młodzieży w wieku 8-12 lat. Nie było to pogłębione badanie. Oparłam się jedynie na obserwowaniu skali zainteresowania oraz na krótkiej rozmowie o wrażeniach estetycznych. Wśród populacji dziesięciorga dzieci wszystkie uznały, że jest to produkcja warta zobaczenia, a Rademenes jest wyjątkową postacią. Z przytoczonych wypowiedzi, zanotowałam jednak następujące: „To historia, która mnie wciągnęła, bo lubię nieprawdziwe światy”, „*Siedem życzeń* jest takie, że się dobrze kończy, a ja raczej oglądam straszne rzeczy na Netflixie”, „Gdybym miał takiego kota, to bym sobie zażyczył, żeby mnie zrobił najbogatszym influencerem na świecie”.

Jak pokazują powyższe wypowiedzi, niezależnie od spotkania z mitem przeszłości, na umysł i psychikę młodego człowieka bardzo silnie oddziałują przede wszystkim te modele narracji i sposoby ich podania, które są aktualne w świecie doświadczanym „tu i teraz”, stąd naturalnym wydaje się klamrowy powrót i przypomnienie rozwiniętej we wstępie szeroko tezy o odpowiedzialności w kreowaniu i dostarczaniu

treści skierowanych do młodzieży, bo – jak pokazują namacalne dowody z wielu mrocznych momentów historii – obcowanie z określoną formą mitu zawsze ma swoje konsekwencje.